

İBN ÂSİM, Ebû Bekir

(أبو بكر ابن عاصم)

Ebû Bekr Muhammed
b. Muhammed b. Muhammed
el-Endelüsî el-Gırnâtî el-Kaysî
(ö. 829/1426)

Mâlikî fakihî, şair ve edip.

12. Cemâziyelevvel 760'ta (11 Nisan 1359) Gırnata'da (Granada) doğdu. Dede-sinin dedesi olan Âsım'a nisbetle İbn Âsım diye tanınmıştır. Aralarında, Ebû'l-Kâsım İbn Cüzey'in oğulları olan dayıları Kâdî Ebû Bekir İbn Cüzey ve Ebû Muhammed İbn Cüzey ile İbnü'l-Hâc en-Nümeyrî, Ebû Saîd İbn Lüb el-Gırnâtî, Ebû İshak eş-Şâtîbî, Ebû Muhammed Abdullah b. Şerîf et-Tilimsânî, Ebû Abdullah İbn Aillâk, Ebû'l-Hasan Ali b. Mansûr el-Eşheb ve Ebû Abdullah el-Belensî'nin de bulunduğu âlimlerden ders aldı. Fıkıh yanında kıraat, edebiyat, nahiv, mantık, usûl-i fıkıh, matematik ve ferâiz alanındaki bilgisi, ayrıca şairliğiyle tanındı. Oğlu Ebû Yahyâ İbn Âsım da Mâlikî fakihlerinin önde gelenlerindedir.

Öğrenimi sırasında ciltçilik ve kitapçılıkla da meşgul olan İbn Âsım ayrıca iyi bir hattat ve müzehipti. 794'te (1392) bir yıl süreyle divan kâtipliği yaptı. 811 (1408) yılında Gırnata'da Nasrî Hükümdarı III. Yûsuf'un vezirliğine getirildi; 814'te (1411) bilinmeyen bir sebepten dolayı hapse atıldı. Daha sonra Vâdîfâş'ta (Guadix) kadılık (820/1417), 824 (1421) yılından vefatına kadar da Kurtuba'da (Cordoba) başkadılık görevinde bulundu. Bazı kaynaklarda II. Yûsuf (1391-1392) ve oğlu VII. Muhammed (1392-1408) zamanında bir süre vezirlik yaptığı kaydedilir. İbn Âsım 11 Şevval 829'da (16 Ağustos 1426) Gırnata'da vefat etti.

Eserleri. 1. *Tuḥfetü'l-ḥükkâm fi nüketi'l-ʿuḳûd ve'l-aḥkâm* (el-Âşımıyye, *Tuḥfetü İbn ʿÂşım*). En meşhur eseri olup İbn Ebû Zeyd el-Kayrevânî'nin *er-Risâle*'si ve Haflî b. İshak'ın *el-Muḥtaşar*'ı ile birlikte Mâlikî mezhebinin el kitapları arasında yer alır. Manzum olarak recez vezniyle telif edilen ve on yedi bab, 109 fasıldan meydana gelen 1698 beyitlik eserde yargılama, aile, borçlar, şahıs, ceza ve miras hukukuna dair hükümlere yer verilmiştir. İbn Âsım, eserini telif ederken Mâlikî fakihlerinden Ebû'l-Velîd Hişâm b. Abdullah el-Ezdî'nin *el-Müfîd li'l-ḥükkâm fîmâ yu'raḍu lehüm min nevâzili'l-aḥkâm*, İbn Ebû Zemenîn'in *el-Muḳarrib ve el-Munteḥab fi'l-aḥkâm* ve İbnü'l-Kâsım el-Cezîrî'nin *el-Maḳşadü'l-maḥ-*

mûd fi telḥîşî'l-ʿuḳûd adlı eserlerinden faydalanmıştır. Birçok defa basılan kitabın (Fas 1289, 1300, 1317; Cezayir 1882, 1323, 1327; Kahire 1309, 1322, 1327, 1368) O. Houdas ve F. Martel ile (*Traité de droit musulman, la Toḥfat d'Ebn Acem*, Alger [Cezayir] - Paris 1883-1893) L. Bercher (Alger 1958) tarafından Arapça metin neşriyle birlikte yapılan iki ayrı Fransızca tercümesi mevcuttur. Eserin ilk 600 beyti, Zekkâk'ın Mâlikî fıkıhına dair *Lâmiyye*'si ile beraber Bello Muhammed Daura tarafından İngilizce'ye de çevrilmiştir (Zaria 1989).

Tuḥfetü'l-ḥükkâm üzerine pek çok şerh ve ḥâşiye yazılmıştır. Ebû Yahyâ İbn Âsım babasının eserine yazdığı *Şerḥu Tuḥfetü'l-aḥkâm*'da (yazmaları için bk. Brockelmann, *GAL*, II, 341; *Suppl.*, II, 375; M. Âbid el-Fâsî, I, 451-454) fikhî meseleleri ele alırken Gırnata ulemâsı tarafından verilen fetvaları da zikretmiştir. Ali b. Abdüsselâm et-Tesûlî'nin *el-Behce fi şerḥi't-Tuḥie* (el-*Behiyye*) (Bulak 1256; Fas 1294, 1304, 1305; Kahire 1305, 1318; Beyrut 1397/1977, 1412/1991) adlı şerhi, yargılama hukuku alanında hâkimlerin başvuru kaynaklarından biri olmuştur. *Tuḥfetü'l-ḥükkâm*'ın önemli şerhleri arasında Meyyâre lakabıyla tanınan Muhammed b. Ahmed el-Fâsî'nin *el-İtkân ve'l-iḥkâm fi şerḥi Tuḥfetü'l-aḥkâm* (I-II, Fas 1294, 1299; Kahire 1301, 1305, 1306, 1315), İbn Süde et-Tâvüdü'nin *Ḥal-yü'l-ma'âşım* (Fas 1293, 1308-1310; Kahire 1304; Beyrut 1412/1991, Tesûlî'nin *el-Behce*'sinin kenarında), Osman b. Mekî et-Tevzerî'nin *Tavzîḥu'l-aḥkâm* (Tunus 1339) ve Muhammed b. Yûsuf el-Kâfî'nin *İḥkâmü'l-aḥkâm ʿalâ Tuḥfetü'l-aḥkâm* (Tunus 1370/1950; Beyrut 1415/1994) adlı eserlerini de anmak gerekir (diğer şerhleri için bk. Brockelmann, *GAL*, II, 341; Abdülazîz Binabdullah, s. 85-86).

2. *Ḥadâ'îḳu'l-ezâhir fi müstaḥseni'l-ecvibe ve'l-muḍḥikât ve'l-ḥikem ve'l-emşâl ve'l-ḥikâyât ve'n-nevâdir*. Halk arasında yaygın olan hikâyeler, atasözleri, şiirler, nükteler ve hikmetli sözleri ihtiva eden eser "hadîka" adı verilen altı bölümden meydana gelmektedir (Fas, ts.; nşr. Afîf Abdurrahman, Beyrut 1407/1987; nşr. Ebû Hemmâm Abdüllatif Abdülhalîm, Beyrut 1413/1992). Eserin kaynakları arasında İbn Abdürabbih'in *el-ʿİḳdü'l-ferîd*'i, Câhiz'in *el-Beyân ve't-tebyîn*, *el-Buḥalâ*' ve *el-Ḥayevân*'ı ile Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin *Aḥbârü'l-ḥamḳâ ve'l-muḡaffelin*'i yer almaktadır. *Ḥadâ'îḳ*'in beşinci bölümü M. Marugán Güémez tarafından İspanyolca'ya çevrilerek

incelenmiştir (El refranero andalusí de Ibn Âşım al-Garnâti: estudio lingüístico, transcripción, traducción y glosario, Madrid 1994). 3. *Murtaḳa'l-vüşûl ilâ (ma'rifeti) ʿilmi'l-uşûl*. Fıkıh usulüne dair recez vezniyle yazılmış bir eserdir (Fas 1327).

İbn Âsım'ın kaynaklarda adı geçen ve hepsi manzum olan diğer eserleri şunlardır: *el-Emelü'l-merḳûb fi kırâ'âti Yaḳ-ḳûb, İzâḥu'l-me'ânî fi'l-kırâ'âti's-semânî* (fi kırâ'âti'd-Dâni) *Neylü'l-münâ fi ḥ-tişâri'l-Muvafaḳât*, *Mehye (Menbe)u'l-vüşûl fi ʿilmi'l-uşûl*, *el-Mûcez fi'n-nahv*, *Kenzü'l-müfâviz fi ʿilmi'l-ferâ'iz*, *İzâḥu'l-ḡavâmiz fi ʿilmi'l-ferâ'iz*.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Bekir İbn Âsım, *Ḥadâ'îḳu'l-ezâhir* (nşr. Ebû Hemmâm Abdüllatif Abdülhalîm), Beyrut 1413/1992, neşredenin girişi, s. 36-38; Ebû Yahyâ İbn Âsım, *Cennetü'r-rızâ' fi'l-teslîm limâ ḳad-dera'llâhu ve ḳazâ'* (nşr. Salâh Cerrâr, Amman 1410/1989, neşredenin girişi, I, 40-43; Bedred-din el-Karâfî, *Teuḣḣu'd-dibâc* (nşr. Ahmed eş-Şüteyvi), Beyrut 1403/1983, s. 126-127; Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, *Neylü'l-İbtihâc*, Trablus 1408/1989, II, 491-493; Makkarî, *Nefḥu't-ṭib*, V, 19-22; *Keşfü'z-zunûn*, I, 365; Serkîs, *Mu'cem*, I, 156; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, II, 247; Brockelmann, *GAL*, II, 341; *Suppl.*, II, 375; *İzâḥu'l-meknûn*, I, 127, 155, 157; II, 610; A. G. Palencia, *Târîḥu'l-fikri'l-Endelüsî* (trc. Hüseyin Münis), Kahire 1955, s. 429-430; Sarton, *Introduction*, III/2, s. 1453; A. G. Ellis, *Catalogue of Arabic Books in the British Museum*, London 1967, II, 213; Hacvî, *el-Fikrû's-sâmî*, II, 253; Niscolas P. Aghnides, *An Introduction to Mohammadan Law and a Bibliography*, Lahore 1981, s. 193; Abdülazîz Binabdullah, *Ma'lemetü'l-fikhi'l-Mâlikî*, Beyrut 1403/1983, s. 77, 84-86; Abdülvehhâb İbrâhim Ebû Süleyman, *Kitâbetü'l-baḥ-şî'l-ilmî*, Cidde 1403/1983, s. 411-413; Ömer Ferruh, *Târîḥu'l-edeb*, VI, 625-633; M. Âbid el-Fâsî, *Fihri'sü maḥtûḥâtı Hizâneti'l-Ḳaraviyyîn*, Dârülbeyzâ 1403/1983, I, 451-454; M. Abdullah İnân, *Nihâyetü'l-Endelüs*, Kahire 1408/1987, s. 488-489; Muhammed Binşerife, "Nevâzilü Gırnâtiyye li'bn ʿÂşımı'l-İbn", *et-Türâşü'l-ḥadâriyyü'l-müşterek beyne İsbânyâ ve'l-Maḡrib*, Rabat 1412/1992, s. 215-236; Moh. Ben Cheneb, "İbn Âsım", *İA*, V/2, s. 702-703; J. Schacht, "İbn ʿÂşım", *EI*² (İng.), III, 720-721; Muhammed Âsâf Fikret, "İbn ʿÂşım", *DMBİ*, IV, 172; Ahmet Özel, "Fıkıh", *DİA*, XIII, 17.

M. KÂMİL YAŞAROĞLU

İBN ÂSİM, Ebû Yahyâ

(أبو يحيى ابن عاصم)

Ebû Yahyâ Muhammed b. Muhammed
b. Muhammed el-Endelüsî el-Gırnâtî
(ö. 857/1453'ten sonra)

Mâlikî fakihî, şair ve edip.

Büyük dedelerinden Âsım'a nisbetle İbn Âsım diye tanınmıştır. Babası Ebû Bekir İbn Âsım'ın hapse atıldığı sırada (814/1411) genç yaşta olmasından hareketle

(*Cennetü'r-rızâ*², II, 203-204) VIII. (XIV.) yüzyılın sonlarında doğduğu söylenebilir. Babası ve amcası (veya babasının amcasının oğlu) Ebû Yahyâ İbn Âsım'dan başka Ebû'l-Hasan İbn Sem'a, Ebû Abdullah el-Mintûrî, Ebû'l-Kâsım İbnü's-Serrâc, Ebû Abdullah el-Beyyânî, Ebû Ca'fer İbn Ebû'l-Kâsım es-Sebtî gibi âlimlerden ders aldı. Yetiştirdiği talebeler arasında Ebû Abdullah İbnü'l-Ezrak el-Gırnâtî, Muhammed b. Yûsuf el-Mevvâk, Ebû Abdullah İbnü'l-Haddâd el-Vâdîfâşî gibi âlimler bulunmaktadır.

Nasrîler Sultanı Gâlib - Billâh IX. Muhammed'in teveccühüne mazhar olan İbn Âsım babasının ölümünün ardından divan kâtipliğine getirildi (829/1426). Daha sonra sır kâtipliği yaptı, 838 (1434-35) yılında kâdîlikdâtılığa tayin edildi. Gırnata'daki iç karışıklıklar sebebiyle birkaç defa tahttan uzaklaştırılan Gâlib - Billâh'ın diğer yakın adamlarıyla birlikte İbn Âsım da çeşitli sıknıntılara uğradı. Nitekim 849'da (1445) kız kardeşinin oğlu Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. Ahmed ile yaptığı mücadelede mağlûp olarak tahtını tekrar kaybeden Gâlib - Billâh ile birlikte Mâleka'ya kaçmak zorunda kaldı. Ancak kısa bir süre sonra aralarında bir anlaşma sağlamak üzere yeni sultana elçi sıfatı ile gönderildi. Adını bir yerde Ebû'l-Haccâc (*Cennetü'r-rızâ*², I, 180), başka bir yerde Müstain - Billâh (a.g.e., II, 65) olarak verdiği bu sultanla Mağrib hükümdarı arasında da elçilik yapan İbn Âsım, iki yıl sonra tekrar tahta geçen Gâlib - Billâh'ın hizmetinde önemli görevlerde bulundu. 852'de (1448) İspanyollar'a karşı kazanılan zafer münasebetiyle kaleme aldığı, içinde bulunulan olumsuz şartları ve bunların sebeplerini açıklayarak cihad ve birliğin önemini vurguladığı beyannâme de bu mevkiini göstermektedir (a.g.e., II, 289-311). Safer 857 (Şubat 1453) tarihli bir menşurla (Makkarî, *Ezhârü'r-riyâz*, I, 172-179) kâdîlikdâtılık görevi yanında öğretim ve imam-hatiplikle ilgili işlerin yönetimi de kendisine verilen İbn Âsım'ın, aynı yılın sonunda tahtı ele geçiren Nasrî Hükümdarı Ebû Nasr Sa'd el-Müstain - Billâh'ın emriyle sultan Gâlib - Billâh ve diğer yakınlarıyla birlikte öldürüldüğü tahmin edilmektedir.

Kaynaklarda İbn Âsım'ın çeşitli unvanları yanında vezirlik rütbesi de elde ettiği belirtilmektedir. Tayin edildiği görevler içinde vezirlik açıkça anılmasa da bazı devletlerde sır kâtipliğinin vezirlikle aynı anlamda kullanıldığı ve hayatı boyunca Gâlib - Billâh'ın en yakın adamı ve geniş yetkilere sahip bir yönetici olduğu göz önüne alınırsa bu bilgi doğru kabul edilebilir. İbn

Âsım, kadılık görevinde Lisânüddin İbnü'l-Hatîb'in halefi olması, ilmi çalışmalarında onun izinden gitmesi, genelde Endülüs ve özellikle de Gırnata tarihinin kaleme alınmasına selefi gibi önemli katkılarda bulunması sebebiyle İbnü'l-Hatîb es-Sânî lakabıyla anılmıştır.

Bir fıkîh âlimi ve dirayetli bir yönetici olan İbn Âsım aynı zamanda babası gibi edip ve şairdi. Makkarî'nin naklettiği bir kasidesinde lafzî ve mânevî sanatlarından örnekler sergilemektedir. Bu kasidede kırmızı ve yeşil mürekkeple tefrik ettiği kelimeler ayrı ayrı yanyana getirildiğinde iki müstakil kaside ortaya çıkmaktadır. Bu ikisinde de bazı kelimeler yine farklı renklerle ayrılmış olup bunlar ardarda sıralandığında birer müveşşah* çıkmaktadır (bunlar ve şiirlerinden diğer bazı örnekler için bk. *Cennetü'r-rızâ*², I, 143-155; Makkarî, *Ezhârü'r-riyâz*, I, 147-157, 179-185; III, 323).

Eserleri. 1. Şerhu Tuhfeti'l-hükkâm (yazma nüshaları için bk. GAL, II, 341; Suppl., II, 375; Muhammed Âbid el-Fâsî, I, 451-455). Babasının fıkha dair eserinin şerhi olup nazarî bilgilerden başka Gırnata ulemâsının o günkü içtimâî ve iktisadî hayatı yansıtan fetvalarına da yer vermesi bakımından önem taşımaktadır (bazı örnekler ve eserin bu açıdan bir değerlendirmesi için bk. Muhammed Benşerîfe, s. 227-236). Daha sonraki âlimler de İbn Âsım'ın ve ondan naklen diğer âlimlerin fetvalarına eserlerinde yer vermişlerdir (meselâ bk. Venşerîsî, III, 25, 28, 138, 220, 224; V, 200). **2. Cennetü'r-rızâ² fi't-teslîm limâ kâdederallâhu ve kazâ².** Endülüs'ün İslâm hâkimiyetinden çıkmaya başladığı bir dönemde müslümanların mâruz kaldığı musibetlerin sebeplerini, bu güçlükleri aşmanın yollarını ve ilâhî takdire rızâ göstermenin önemini konu alan eser, Gırnata'da hüküm süren Nasrîler'in siyasî tarihi için ilk elden bir kaynak olduğu gibi o günkü içtimâî, iktisadî ve kültürel hayatı yansıtmaları bakımından da büyük öneme sahiptir (bir değerlendirme için bk. Sa'd Abdullah el-Bişrî, XVII/6 [1417/1996], s. 485-498). Eser Salâh Cerrâr tarafından neşredilmiştir (I-III, Amman 1410/1989). **3. er-Ravzû'l-erîz fi terâcimi zevi's-süyûf ve'l-aqlâm ve'l-qrâiz.** Nasrîler döneminin yönetici, ulemâ, şair ve ediplerinin biyografisine dair olup Lisânüddin İbnü'l-Hatîb'in *el-İhâta fi ahbâri Gırnâta* adlı eserinin zeyli mahiyetindedir. Makkarî'nin *Nefhu't-îtib* ve *Ezhârü'r-riyâz*'ında nakilde bulunduğu eserden bir varak Escorial Library'de kayıtlı bir mecmuada (nr. 1879/5) mevcuttur.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Yahyâ İbn Âsım, *Cennetü'r-rızâ² fi't-teslîm limâ kâdederallâhu ve kazâ²* (nşr. Salâh Cerrâr), Amman 1410/1989, I, 143-155, 180; II, 65, 203-204, 289-311, ayrıca bk. neşredenin girişi, I, 35-85; Venşerîsî, *el-Mi'yârü'l-mu'rib*, Fas 1315, III, 25, 28, 138, 220, 224; V, 200; Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, *Neylû'l-ibtihâc*, Trablus 1398/1989, II, 537; Makkarî, *Nefhu't-îtib*, IV, 507-510; VI, 146-162; a.mlf., *Ezhârü'r-riyâz* (nşr. Mustafa es-Sekkâ v.dğr.), Kahire 1358/1939, I, 50-60, 116, 145-186; III, 310-312, 320-322, 323; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, I, 248-249; Brockelmann, *GAL*, II, 341; *Suppl.*, II, 375; *İzâhu'l-meknûn*, I, 369; *Hediyyetü'l-'arifîn*, II, 199-200; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 277; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifîn*, XI, 293; a.mlf., *Mu'cemü muşannifi'l-kütübü'l-'Arabîyye*, Beyrut 1406/1986, s. 580; Abdülazîz Binabdullah, *Ma'lemetü'l-fıkhi'l-Mâlikî*, Beyrut 1983, s. 86; Muhammed Âbid el-Fâsî, *Fihrisü mahtûlâti Hizâneti'l-Karaviyyîn*, Dârülbeyzâ 1403/1983, I, 451-455; Muhammed Benşerîfe, "Nevâzilü Gırnâtiyye li'bn 'Âsımı'l-İbn", *et-Türâşü'l-hadîriyyü'l-müşterek beyne İsbânyâ ve'l-Mağrib*, Rabat 1993, s. 215-236; Mustafa el-Gadîrî, "Cennetü'r-rızâ² fi't-teslîm limâ kâdederallâhu ve kazâ²", *'Âlemü'l-kütüb*, XV/1, Riyad 1414/1994, s. 74-77; Sa'd Abdullah el-Bişrî, "Kitâbü Cenneti'r-rızâ² fi't-teslîm limâ kâdederallâhu ve kazâ²", a.e., XVII/6 (1417/1996), s. 483-501; *Kâmûsü'l-a'lâm*, I, 768; *Kâmûsü'l-İslâmî*, V, 23; Abbas Hüccet Celâfî, "İbn 'Âsım, Ebû Yahyâ", *DMBİ*, IV, 172-173.

 CENGİZ KALLEK

İBN ASKER el-GASSÂNÎ

(ابن عسكر الغساني)

Ebû Abdillâh İbn Asker
Muhammed b. Alî b. Hıdır
el-Gassânî el-Mâleki
(ö. 636/1239)

Mâlikî fakihî.

Endülüs'ün güneyindeki Mâleka (Malaga) şehrinin bir köyünde doğdu. İbnü'l-Ebbâr'ın tahminen 584 (1188) yılında doğduğunu kaydetmesine karşılık (*et-Tekmilê*, I, 349) Zehebî altmış küsur yaşında vefat ettiğini belirtmektedir (*Târîhu'l-İslâm*, s. 286). Buna göre anılan tarihten on yıl kadar önce doğmuş olmalıdır. Öğrenimini Mâleka'da tamamladı ve buraya yerleşti. Tahsil maksadıyla seyahat edip etmediği bilinmemekle birlikte hocalarının değişik bölgelere mensup olması seyahat ettiği ihtimalini güçlendirmektedir. Hocaları arasında Ebû'l-Haccâc İbnü's-Şeyh, Ebû'l-Kâsım İbn Semecûn, Kâdî Ebû'l-Hattâb İbn Vâcib el-Kaysî, Ebû İshak İbrâhim b. Ali el-Havlânî, Ebû Mûsâ İsâ b. Süleyman er-Ruaynî, Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Abdülvâhid el-Mellâhî, Kâdî Ebû Muhammed İbn Havtullah ve Ebû Muhammed İbnü'l-Kurtubî gibi âlimler bulunmaktadır.